

Приходченко Т. А.,

к.е.н., доцент, докторант кафедри

регіоналістики і туризму,

Київський національний економічний університет імені

Вадима Гетьмана

СУЧАСНІ УКРАЇНСЬКІ УРБАНІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Сучасні урбанізаційні процеси характеризуються новими просторовими особливостями, які відображаються в зміні ролі та функцій міських поселень, впливають на життєдіяльність людини в містах та поза ними. На початку ХХІ ст. в Україні видозмінюються форми просторової організації урбанізованого розселення: відбувається еволюційний перехід від точкової (місто, селище міського типу) до ареальної урбанізації (міські агломерації, лінійні форми міського розселення, метрополії тощо), що супроводжуються структурними змінами міського середовища та суттєво впливають на регіональний розвиток шляхом поширення міського способу життя на сільську місцевість (урбанізація) та приміську зону (субурбанізація), формують центр-периферійні відносини та поглиблюють соціально-економічні диспропорції. Характерними рисами сучасного процесу урбанізації є зосередження більшості міського населення у великих містах. Щорічний притік населення до столиці та регіональних центрів призводить до надмірної концентрації населення в них, подорожчання вартості житла та ускладнення соціальної й екологічної ситуації, що спричиняє явище субурбанізації (формування компактних котеджних поселень міських мешканців на приміській території). Зростання частки столичного населення та населення регіональних центрів ускладнюється зростанням соціальних протиріч, поляризує якість життя населення великих міст та прилеглих територій. Крім того, підвищення ролі та значення регіональних центрів у розвитку регіонів є своєрідною відповіддю системи розселення на процеси глобалізації.

Оцінювання та прогнозування перебігу урбанізаційних процесів у регіонах України є важливими завданнями підвищення ефективності просторового планування, особливо в контексті децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування. Зумовлені децентралізацією нові функції, повноваження, можливості, бар'єри соціально-

економічного розвитку міст – центрів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) слід розглядати комплексно із низкою інших державних реформ (соціальною, медичною, освітньою, житловою, земельною тощо).

Україна належить до високо урбанізованих держав світу, рівень урбанізації становить 69% (станом на 2016 р., без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя), однак її рівень значно диференційований за регіонами, що зумовлено історичними, геополітичними, соціально-економічними, глобалізаційними чинниками. Стрімкий ріст урбанізованих поселень розпочався в Україні з 1990 р., а зниження темпів приросту міського населення, особливо в малих містах та селищах міського типу, відбувалося на фоні скорочення сільського населення, яке згодом мігрувало до міст, а також зменшення відтоку населення з сільської місцевості до міст унаслідок активної трудової міграції за кордон. Чисельність сільського населення в Україні продовжує постійно зменшуватись, як і кількість сіл (станом на 1 січня 2017 р. їх налічується 28377, у 1900 р. – 28804). До вищенаведених чинників урбанізації у 2014 р. долучилися військово-політичні події, загострення економічної ситуації та стрімка (галопуюча) депопуляція населення. За таких умов динаміка урбанізаційних процесів дещо сповільнилася та набула нестабільних ознак. Серед регіонів України найбільша кількість міст зосереджена в Донецькій (52), Львівській (44), Луганській (37), Київській (27) областях. При цьому частка міських поселень вказаних областей у загальній кількості міст України становить: у Донецькій області – 11,3%; Львівській – 9,6%; Луганській – 8,1%; Київській – 5,9%. Найменша кількість міст знаходиться в Херсонській (9), Волинській, Закарпатській, Рівненській, Чернівецькій областях (по 11 у кожній). Найбільш урбанізованою частиною України є Схід та окремі центральні області, так звані «райони першої промислової урбанізації», а найменш урбанізованими є аграрно-індустріальні Західні та Південні області. На тлі зростаючої динаміки рівня загальної урбанізації в Україні, відчутно проявляється скорочення кількості міського населення у найбільших містах України, окрім м. Києва, зокрема прискорена депопуляція в м. Дніпро, яке втратило статус міста-мільйонника. Незначна позитивна динаміка урбанізаційних процесів в Україні є наслідком не лише зростання абсолютної чисельності мешканців існуючих міст, а й переведенням до категорії міст низки населених пунктів з інших

категорій. Міська система України станом на 1 січня 2017 р. представлена 460 містами, 885 селищами міського типу. Міста за чисельністю населення поділяються на три міста-мільйонники (понад 1 млн. осіб: Київ, Харків, Одеса), п'ять дуже великих міст (500-1000 тис. осіб), 20 великих міст (100-500 тис. осіб), 44 середніх (50-100 тис. осіб), 388 малих міст (до 50 тис. осіб). Найбільша частка міського населення України (близько 33%) проживає в малих містах, близько 27% – у великих містах, і лише 16% – припадає на міста-мільйонники. Внаслідок окупації АР Крим та окремих районів Донецької та Луганської областей в Україні з 45 економічних центрів залишилось 28. Середні та малі міста за умови ефективної фінансової децентралізації зможуть активізувати економічний розвиток регіонів шляхом комплексного підходу до розбудови інфраструктури – транспортної, телекомунікаційної, освітньої, наукової, підприємницької та інвестиційної, створення сприятливого середовища для проживання населення. Отже, визначальними тенденціями урбанізації в Україні є: динамічне зростання рівня урбанізації на фоні загального скорочення кількості населення країни, в тому числі міського; зосередження основної маси міського населення в містах з чисельністю до 300 тис. осіб; укрупнення міст, посилення концентрації населення на урбанізованих територіях, що спричиняє розростання міських агломерацій; стихійний розвиток агломерацій в умовах відсутності продуманого генерального планування міського простору та урбанізованих територій. Тому подальший соціально-економічний розвиток міст-обласних центрів, міст обласного значення та інших міст потребує узгодженої реалізації секторальної політики з просторовим та стратегічним плануванням. Окрему позицію серед цієї сукупності міст повинні займати міські агломерації.

Сучасний етап урбанізації в Україні характеризується розвитком субурбанізаційних зон та інтенсифікацією агломераційних процесів з необхідністю посилення міжмуніципального співробітництва для вирішення складних завдань просторового планування та управління. У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р. сфокусовано увагу на міських агломераціях як можливих «точок економічного зростання», а також обґрунтовано необхідність поширення позитивного впливу великих міст на навколишні території, хоча законодавчої позиції щодо тлумачення поняття «міська агломерація» та форм управління нею досі не розроблено, що спричиняє правові та

містобудівні колізії. Отже, міські агломерації існують як планувальні містобудівні одиниці, однак не як самостійні суб'єкти здійснення міської політики та адміністративно-територіальні чи нормативно-правові утворення. В Україні налічується 16 міських агломерацій: Київська, Харківська, Дніпровська, Одеська, Криворізька, Львівська, Чернівецька, Вінницька, Івано-Франківська, Краматорська, Тернопільська, Хмельницька, Херсонська, Закарпатська (Ужгородсько-Мукачівська), Кременчуцька, Нікопольська. Моноцентричні агломерації (Київська, Харківська, Одеська, Львівська) розвинулися внаслідок активізації розвитку машинобудування, електротехніки та електроніки, транспорту та інших видів діяльності. Поліцентричні агломерації утворилися внаслідок розвитку гірничодобувної промисловості і металургії (Донецьк-Макіївка, Горлівка-Єнакієве, Дніпро-Кам'янське тощо).

Вагомою проблемою, яка виникла при здійсненні децентралізації та стосується формування ОТГ, центрами яких можуть бути міста, залишається утворення повноцінних місько-сільських територіальних громад у географічній близькості до міст обласного значення (до яких належать великі, середні міста). Так, у «Методиці формування спроможних територіальних громад», затвердженій постановою КМУ від 8 квітня 2015 р. (№214), констатується: «Формування спроможних територіальних громад здійснюється в такій послідовності: визначення потенційними адміністративними центрами міст обласного значення та населених пунктів, що мають статус районних центрів, та зон їх доступності». На практиці ж міста обласного значення виключено з процесу об'єднання через позицію ЦВК, яка вважає, що для утворення ОТГ навколо міста обласного значення перед цим мають бути змінені межі району, який оточує дане місто. Безперечно навколо міста є межі сільрад, і міська територіальна громада межує безпосередньо з сільськими територіальними громадами. За умов збереження такої норми формування «точок зростання» та підвищення впливу міст на навколишні сільські території, як визначено у ДСРР, є утрудненим завданням. Правову колізію було вирішено 9 лютого 2017 р. прийняттям ВРУ у другому читанні та в цілому проекту Закону України №4772 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо добровільного приєднання територіальних громад)», підписаний 17 березня 2017 р. Президентом України. Це стимулювало формування нових ОТГ, усуненню протиріч з ЦВК. Однак через скасування

поправки до даного законопроекту не врегульовано питання розвитку обласних центрів та міст обласного значення. За поправкою передбачалося надання містам статусу ОТГ; довколишнім сільським радам – права приєднуватися до міст обласного значення за спрощеною процедурою: без необхідності проведення в місті виборів голови та депутатів. Довибори депутатів до міської ради потрібні будуть лише на території тих рад, які приєдналися до міст обласного значення. Проблему формування ОТГ на території суміжних районів покликаний вирішити Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів» (прийнятий ВРУ 14.03.2017 р., підписаний Президентом України 13.04.2017 р.). Законом передбачається, якщо до складу ОТГ увійшло село, розташоване на території суміжного району, розширенню підлягають кордони району, на території якого знаходиться адміністративний центр створеної ОТГ. Але якщо центр громади – місто республіканського або обласного значення, зміни меж районів не відбудеться. Сподіваємось, що ЦВК більше не матиме юридичних підстав не призначати вибори у разі входження територіальної громади, розташованої на території суміжного району, до складу ОТГ, адміністративний центр якої знаходиться в межах іншого району та в разі добровільного об'єднання територіальної громади міста обласного значення із територіальними громадами інших сіл, селищ, міст без внесення змін до меж відповідних районів. Однак остаточно питання щодо міст обласного значення та формування навколо них територіальних громад покликане вирішити прийняття законопроекту «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст обласного значення» (№6466), зареєстрований у ВРУ 18 травня 2017 р. Проект Закону спрямований на розблокування процесу укрупнення територіальних громад навколо міст обласного значення. Завданнями проекту Закону є порівняння територіальних громад міст обласного значення до ОТГ для застосування ними процедури добровільного приєднання. Прийняття зазначеного законопроекту дозволить значно активізувати процес добровільного приєднання до територіальних громад міст обласного значення інших територіальних громад, що значно розблокує

процеси децентралізації у регіонах та сприятиме місцевому розвитку. Особливо це стосується столичного регіону, в якому процес децентралізації зазнає суттєвих перешкод.

Руденко А. Ф.,

к.політ.н., м.н.с.

Національний інститут стратегічних досліджень

ПАРТІЙНЕ БУДІВНИЦТВО ЯК ФОРМА ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Політичні партії є важливим елементом громадянського суспільства, особлива роль яких полягає у реалізації свободи політичної діяльності громадян держави, здійснення їх права на участь в управлінні державними справами.

Політичні партії в Україні, згідно з Законом України «Про політичні партії» [2], створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом (ст. 3) прихильниками певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку (ст. 2). Однак, політичні організації виникають також як продукт громадської ініціативи на місцях, що мають на меті вирішувати конкретні проблеми міста, захищати інтереси місцевої громади, та не претендують на всеукраїнський масштаб політичної діяльності. Особливо це актуальним є в умовах реформи децентралізації, яка наразі триває.

Мета – визначити специфіку партійного будівництва як форми політичної активності міського населення в Україні.

Політичні організації покликані виконувати роль посередника у суспільстві. Вони борються із виявами політичної апатії громадян, прагнуть перебороти політичне неучтвo значного загалу населення, формують політичну культуру громадян, визначають і формують систему цінностей, що відбиває волю безлічі соціальних структур, з яких складається населення країни [3, с.18].

Станом на 18.01.2017 року в Україні зареєстровано 352 політичні партії [1]. Але пересічний громадянин може назвати десь десяток відомих йому назв політичних сил. Серед причин – те, що нерідко на практиці, деякі політичні партії активні лише в межах певного регіону, міста.

Наприклад, у Вінниці на місцевих виборах перемагають не всеукраїнські політичні проекти, а команда экс-мера Вінниці В. Гройсмана, що успішно реалізовувала реформи е-